

ГОРДІЄНКО

Людмила Анатоліївна

УДК 336.563

МОДЕЛІ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ В УКРАЇНІ

MODELS OF FINANCING OF SOCIAL PROGRAMS ARE IN UKRAINE

к.е.н., доцент, член-
кореспондент ЧРО
АЕНУ

Статтю присвячено дослідженню сучасної практики гарантування соціального захисту громадян, зокрема досліджено механізм та принципи фінансування соціальних програм в Україні. Через призму виконаного дослідження виявлено існуючі недоліки виділення та використання коштів та запропоновано узагальнену модель фінансування соціальних програм.

Статья посвящена исследованию современной практики предоставления социальной защиты граждан, в частности исследован механизм и принципы финансирования социальных программ в Украине. Через призму выполненного исследования выявлены существующие проблемы выделения и использования средств и предложена обобщенная модель финансирования социальных программ.

The article is sanctified to research of modern practice of grant of social defence of citizens, in particular a mechanism and principles of financing of the social programs are investigational in Ukraine. Through the prism of the executed research the modern lacks of selection and use of money are educed and the generalized model of financing of the social programs is offered.

Ключові слова: бюджет, соціальна політика, соціальна програм, соціальна сфера, фінансування, фінансові ресурси, моделі

Ключевые слова: бюджет, социальная политика, социальная программ, социальная сфера, финансирование, финансовые ресурсы, модели

Keywords: the budget, social policy, social programs, social services, financing, financial resources, models

ВСТУП

В умовах сьогодення зростання соціальної складової в діяльності держави є неминучим, адже саме надання державної допомоги населенню забезпечує їхні суспільні потреби та інтереси. Відповідно характерологічної актуальності набувають дослідження суті соціальної політики, її моделей та інструментів, шляхів оптимізації.

За своєю сутнісною характеристикою, соціальна політика – є комплексом соціальних програм спрямованих на вирішення певних соціальних проблем. Результатом реалізації програм, як правило, є – соціальний і соціально-економічний ефект, що виражається в підвищенні якості життя громадян, і суспільства, у цілому.

Проблеми соціального захисту, забезпечення соціальних гарантій населення постійно досліджуються науковцями. Так, проблеми соціальної сфери досліджували – Кириленко О., Куценко В., Остафійчук Я., Палій О., Ріппа М., Скуратівський В., Шульга М. та інші. Механізми та принципи фінансування соціальних видатків висвітлено в працях: О. Амоши, Л. Антошкіної, С.Корецької, М.Крупки, В. Опаріна, К. Павлюка, І. Сироти, В. Федосова та інших науковців.

Герасименко Г., Карлін М., Лібанова М., Макарова О., Саріогло В., Теслюк Е., Черенько Л.,

Чугунов І. у своїх роботах визначили принципи формування, реалізації соціальних програм та ефективність їхнього фінансового забезпечення. Але, погіршення економічної ситуації в Україні, значна соціальна напруга й надалі зумовлюють актуальність досліджень спрямованих на розробку та реалізацію дієвих моделей соціального захисту населення.

МЕТА РОБОТИ полягає в з'ясуванні змісту соціальних програм, їхнього місця в соціальній політиці та рівня фінансового забезпечення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є нормативно-правові акти, результати наукових досліджень, матеріали наукових та періодичних видань, ресурси Internet. Під час дослідження використано методи структурно-логічного аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ

У загальному розумінні, соціальна політика – це комплекс заходів, який охоплює різноманітні напрями соціальної сфери суспільства та здійснюється державними та громадськими організаціями з метою підвищення добробуту, надання соціального захисту різним верствам населення [1]. А відтак, держава бере на себе зобов'язання щодо надання соціальних послуг

шляхом фінансування, ресурсного забезпечення, гарантування вільного доступу до цих ресурсів та застосування інших державно-управлінських механізмів.

Модель соціальної політики, що реалізується в конкретній державі, ґрунтується на цінностях, що закладено в підґрунтя перерозподілу суспільних благ та надання соціальних послуг.

У сучасному економічному просторі виокремлюють три основні моделі соціальної політики, запропоновані Г. Еспін-Андерсеном (1980 р.), – соціал-демократичну, корпоративну та ліберальну [6]. У ліберальній моделі соціальний захист від держави отримують лише найбільш вразливі групи населення, а інші громадяни повинні забезпечувати себе самостійно. Тобто в соціальних питаннях перевага надається не державі, а особистим зусиллям окремого громадянина.

Корпоративна модель розвинулась в країнах із соціально орієнтованою ринковою економікою та передбачає – об'єднання зусиль у розв'язанні соціальних проблем. Скандинавська (або соціально-демократична) модель – визначальна роль у соціальному захисті населення належить державі, яка надає базове забезпечення всім громадянам країни з державного й місцевого бюджету, сформованих за рахунок податків. Саме тому її нерідко називають солідарною [6].

Наведені моделі не зустрічаються в чистому вигляді, являючи собою “ідеальні типи” соціальної держави, на практиці зустрічається поєднання елементів ліберальної, корпоративної й соціал-демократичної моделі з перевагою однієї з них. Для України характерною є солідарна (скандинавська) модель соціальної політики, адже лєвова частка фінансової допомоги населенню здійснюється за рахунок коштів державного та місцевого бюджету.

Концепція індикативного планування, яка є основою сучасного економічного механізму державної підтримки соціальної сфери, передбачає – формування національної системи соціальних стандартів. Останні характеризують перспективні показники розвитку по кожній галузі соціальної сфери. Перехід до програмно-цільового методу

планування бюджетів усіх рівнів в Україні, зумовило розробку та реалізацію бюджетних програм, зокрема, і соціальних [3].

Тобто, в сучасних умовах одним з ефективних економічних механізмів державної підтримки соціальної сфери є цільове соціальне програмування, що є формою системного перерозподілу ресурсів на основі заздалегідь визначеної мети, критеріїв і можливих форм використання фінансових ресурсів для вирішення конкретних соціальних завдань.

Соціальні програми, що реалізуються в Україні, можна класифікувати за різними критеріями: за спрямованістю, територіальними масштабами, строками реалізації, комплексністю [2].

Під час визначення пріоритетності програм та виділення ресурсів на їхнє виконання, змістовного значення надуває її спрямованість. Так, за спрямованістю програми можуть бути:

спрямовані на попередження негативних соціальних наслідків будь-яких процесів або явищ (програми соціального страхування);

спрямовані на подолання негативних соціальних явищ або процесів – програми адресної допомоги, програми житлових субсидій;

спрямовані на розвиток будь-якої соціальної сфери, або соціальної групи (програма розвитку молоді, або програма, спрямована на покращення здоров'я нації) [4].

Фінансування програмних заходів відбувається переважно за рахунок бюджетних коштів, але в окремих випадках, їхнє фінансування може здійснюватися з інших джерел, тобто держава делегує частину своїх повноважень із реалізації конкретних соціальних програм іншим учасникам суспільних відносин, і бере на себе лише функцію контролю.

Цілком зрозуміло, що гарантування прийняттого рівня соціального захисту населення, вимагає значних фінансових затрат, які визначаються рівнем економічного розвитку та станом ринку праці в державі. У розвинених країн фінансування соціального захисту відбувається не лише за рахунок держави, але й коштом працедавців, працівників та інших джерел (табл. 1).

Таблиця 1

Джерела фінансування соціальних програм (% від загальної суми фінансування)

[розраховано автором за даними [7;8]]

Країна	Отримувачі соціальної допомоги	Роботодавці	Держава	Інші джерела фінансування
США	23,0	34,2	23,6	19,2
Франція	22,4	50,5	21,5	5,6
Німеччина	33,1	34,9	28,1	3,9
Японія	25,9	28,9	26,9	18,3
Швеція	1,3	44,1	19,4	35,2
Україна	0,8	12,4	78,2	8,6

Данні табл. 1 свідчать, що в західних країнах лєвова частка фінансування соціальних програм належить різноманітним джерелам, й лише 20-28% фінансується за рахунок бюджетних ресурсів. В Україні ж на інші джерела фінансування припадає 22%, а решту надає держава.

Недостатня економічна зваженість рішень щодо здійснення державних соціальних видатків, та недосконалість сьогоденного бюджетного процесу, призвели до необґрунтованого рівня соціальних зобов'язань держави, міжвідомчої розпорошеності

державного фінансування соціальних програм, декларативного характеру програмного підходу.

Основним органом, що забезпечує управління державними соціальними програми в Україні є Міністерство соціальної політики України (рис. 1).

Отже, рівень фінансування соціальних програм 2015 р. в Україні скоротився на 13,4% у порівнянні з 2013 р. (де відмічено найбільшу частку видатків у ВВП). Але, якщо порівнювати стан фінансування програм у 2015 р. проти 2014 р., варто відзначити, що при загальному зростанні видатків зведеного бюджету 2015 р. на 29,9%, фінансування соціальних програм зросло на 30%. Однак, за даними Рахункової палати України, профінансовано у повному обсязі лише 43,6% соціальних програм, що реалізовувалися у 2015 р., за 8,9% програм фінансування взагалі не розпочиналося, інші програми профінансовано від 52

до 86% [9]. Основними причинами такого фінансування є скорочення приросту бюджетних ресурсів порівняно зі зростанням соціальних видатків.

Враховуючи результати виконаного дослідження, можна констатувати, що в Україні катастрофічно не вистачає бюджетних ресурсів, а відтак не можливо в повному обсязі реалізувати програми соціального захисту населення, що вимагає: побудови ефективної моделі фінансування програм, джерелами якої будуть не лише бюджетні ресурси, а й кошти потенційних споживачів суспільних послуг, інвесторів тощо.

Узагальнивши діючі моделі фінансового забезпечення бюджетних програм та їх реалізації [5] нами запропоновано власну, узагальнену модель фінансування соціальних програм (рис. 2).

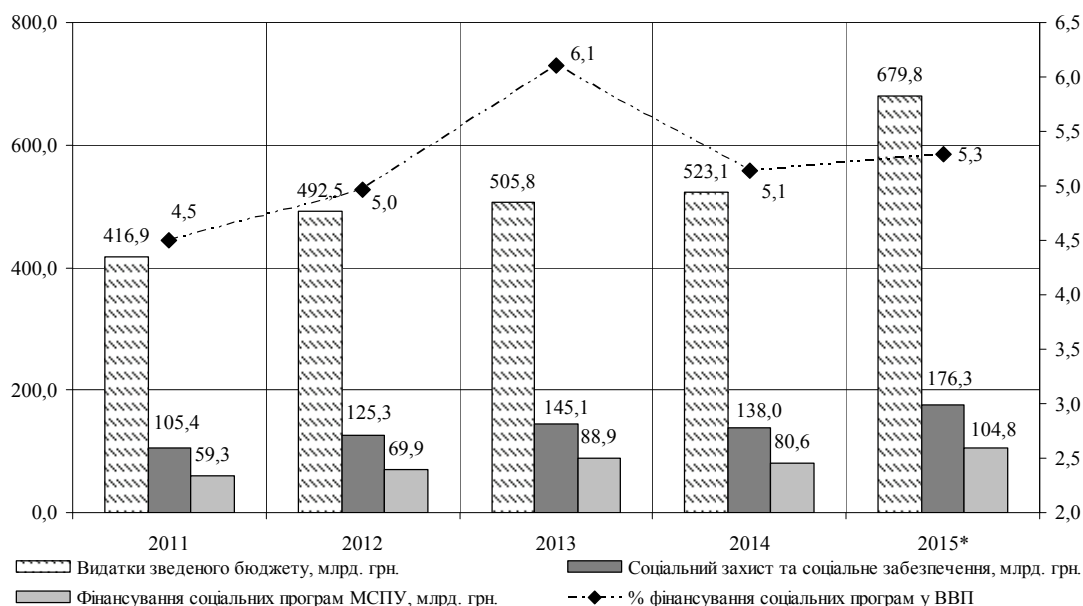

Рис. 1. Стан фінансового забезпечення соціальної сфери та фінансування соціальних програм в Україні за 2011–2015 рр. (оперативні дані) [побудовано автором за даними Міністерства соціальної політики України: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=160211]

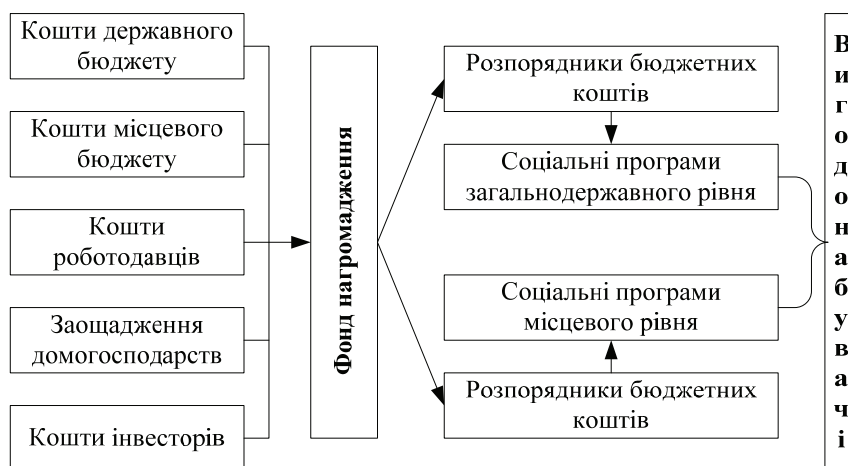

Рис. 2. Узагальнена модель фінансового забезпечення соціальних програм

У ході виконаного дослідження нами було встановлено, що лівову частку фінансування соціальних програм в Україні бере на себе держава, саме за рахунок бюджетних коштів забезпечується 78,2% програм. В умовах економічної кризи, політичної нестабільності та зростання соціальної напруженості, держава вже не в змозі самостійно, якісно надавати соціальні послуги, і як наслідок фінансування по «другорядним програмам» скорочується, або припиняється взагалі.

З метою подолання зазначеного, ми вважаємо за доцільне створення Соціального фонду, призначенням якого буде фінансування загальнодержавних та місцевих соціальних програм. Перевагою створення фонду є: нагромадження на єдиних рахунках коштів залучених з усіх джерел, що дозволить здійснити пропорційний перерозподіл ресурсів між програмами та, тим самим, зменшити бюджетні видатки, та забезпечити автономність програм (впевненість, що програма, у разі бюджетного недофінансування, буде профінансована відповідно до графіка з інших джерел). Фонд може бути створений, як окрема бюджетна організація, а може, з метою економії коштів на апарат управління, бути створений у структурі Міністерства соціальної політики. За допомогою фонду можна буде чітко відслідковувати обсяги фінансування програм, джерела ресурсів та отримання соціального ефекту, а відтак приймати рішення щодо ефективності програми, її подальшої реалізації тощо.

ВИСНОВКИ

Отже, дослідження поняття соціальної політики, її моделей впливу на економічний розвиток держави, визначили місце та роль соціальних програм у соціальній сфері країни. Так, делегування частини бюджетних зобов'язань соціального захисту населення регіональним відділенням, розробка нового механізму соціальної допомоги, розширення матеріальних можливостей громадян вимагають зміни самої організації системи соціального захисту населення. Вагомого значення набуває пошук

ефективних механізмів оцінювання соціальних програм щодо отримання певного соціального ефекту та побудова сучасних моделей їхнього фінансування, що може бути забезпечено за рахунок існуючих організаційно-економічних інструментів соціального забезпечення та динаміки соціальних процесів у державі.

Список використаних джерел

1. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні: [моногр.] / О. Макарова. – К.: ІДСД ім. М.В. Птухи НАН України. – К., 2015. – 244 с.
2. Макарова О.В. Соціальні програми як інструмент подолання бідності і підвищення життєвого рівня населення / О. Макарова. – К.: ІДСД НАН України. – 2004. – С. 21–25.
3. Підвищення рівня адресності програм соціальної допомоги в Україні / Дослідження Світового банку; [під заг. ред. Е.Д. Теслюк, Ф. Лейт та ін.]. – К.: Світовий банк, 2010. – 112 с.
4. Соціальні результати державних програм: теоретико-методологічні та прикладні аспекти оцінювання: монографія / за ред. Е.М. Лібанової; ІДСД ім. М.В.Птухи НАНУ. – Умань: Видавець «Сочінський», 2012. – 312 с.
5. Черенько Л.Н. Моделирование вариантов реформирования программ социальной поддержки в Украине // Edukacyjne, kulturove i socjalne aspekty rozwoju wspolczesnych spoleczenstw. – Warszawa, 2012. – pp. 383–393.
6. Esping-Andersen G. The Three Worlds of Welfare Capitalism. Princeton University Press. 1990. – 248 p.
7. Міжнародний інститут статистики (ISI) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isi-web.org/>
8. Міжнародна асоціація статистичних розрахунків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iasc-isi.org/>
9. Фінансова звітність Рахункової палати України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish>